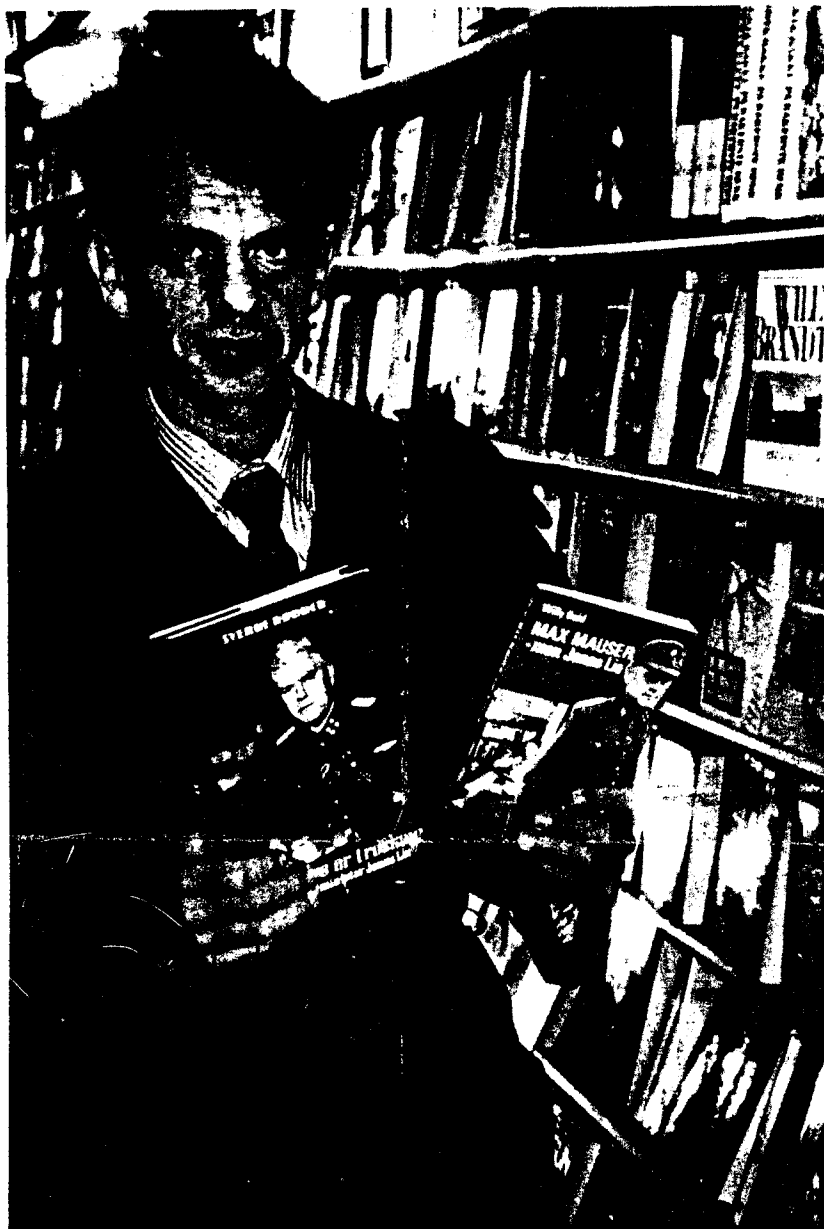

Tidsbarometeret Jonas Lie

Årets navn i bokhausten er Jonas Lie, seier Eystein Eggen.

LARS AARØNÆS

Hanna Kvanmo, Lars Oftedahl eller Arve Johnsen. Men den hata politimeister Lie i Nasjonal Samling (NS). Alias mellomkrigstidas populærforfatter Max Mauser.

Historikar og skribent Eystein Eggen står saman med meg framfor nytt-hylla i Tanums bokhandel i Oslo. Eggen peikar høgt og lågt. Der. Og der og der. Krigsbøker. Memoarar. Minne frå folk som var med. Diktning frå folk som ikkje var det. 40 nye bøker har funne vegen til hylla i haust. Sjeldan har det vore så mange. Ein professor i Bergen har rekna ut at det til no er komne ut over 1000 norske bind som minnest åra 1940-45 — det vil seie eit snitt på 22 i året. Framleis tek vinnarane si heroiske historie og lidning mest plass. Men no med innsett av bøker som ber om balanse. Guri Hjeltnes («Avisoppgjør», Aschehoug) pirkar i fleire fedrelandskjære norske aviser anno 1990. Under krigen tente dei seg rike på det norske naziregimet. Aftenposten var ein av dei. Dei nye fredsvåren med solde pluss i rekneskapen. Boka står saman med Randi Bratteli si. Ho har skrive om barna som blei fødte under krigen. På rett og gal side.

Eystein Eggen er ikkje tyskarbarn. Han er noko enda verre. Han blei fødd av norske foreldre på Gimle, Bygdøy, i 1944.

— Berre ein mann har fått to biografier: Jonas Lie.

Eggen plukkar fram. Sverre Rødders «Min are er troskap» på Aschehoug. Willy Dahls «Max Mauser — men Jonas Lie. En studie i dikt og liv». Kjell Fjørtofts «Ulvetiden» på Gyldendal. Med fyldige sitat frå Lie.

— La oss seie at det er blitt to og ei halv bok på Lie i haust. Ingen slår den!

Gimle var Quislings hovudkvarter. Eystein Eggen fekk nederlaget i vogg-gåve. Faren, soldat på norsk side i Narvik-kampene. Gjekk sidan over i tysk teneste — likt Lie. Han blei tilsett som redaktør i SS-Leitheit — organet for militerdivisjon Viking. Mora var av gammal lensmannssekt frå Sør-Trøndelag. Ho arbeidde i NS sitt kvinnesekretariat saman med Olga Bjøner, ho som mange år før hadde bygd opp det norske Bondedivisjonen. Eggen fortel at hans oppvekst ofte kjendest «som å drukne i rådhusfontenen i Oslo 17. mai».

— Det var ille nok å vere barn i Tyskland, som soner og døtrer av taparane. Men der var alle det, og dei tår meir og meir å snakke og skrive om lagnaden sin. I Noreg fanst begge delar. Førebels er eg ein av dei få frå mi side som har tørt å stå fram med namn.

Ingen kan velje sine egne foreldre. Eggen far trekte seg inn i seg sjølv og ut av verda med alkoholen til hjelp. Mora gjekk mentalt overende. Guten måtte tidleg ta på seg skulda for noko han aldri hadde sett.

Han seier det han fekk vite av tidlegare Dag og Tid-redaktør Asgeir Olden var talande. I Olden si bok «Fødd skuldig» (Samlaget 1989) stod berre eit av dei intervju «NS-barna» fram under fullt namn. Men mange i hennar situasjon kontakta forfattaren etterpå. Derimot var det ingen som ringde eller

FORSTÅ: Forståing avlæser fordomning i bøkene om Noreg og den andre verdenskrigen. Og bokflaumen aukar. I år har NS-politimesteren Jonas Lie fått to og ei halv av dei over 40 nye binda om krigen, seier Eystein Eggen — som er kritisk til valutastyrte norske «forståingsendensar» andsynes det nye Tyskland. (Foto Lars Aarønæs).

skreiv til ho som hadde tørt å la namnet stå på trykk. Fråværet av horisontal kontakt mellom krigsbarna frå den «gale sida» er totalt. Kvar ber si eiga bør åleine.

Samstundes med dette ramlar samlinga av Tyskland over oss alle. Eggen kjenner seg fullstendig døgnvill. I presse og buker bytjar mange brått å «forstå». Bakom syng D-marka, Europas mektigaste valuta.

— Historia gjentek seg. Noreg har alltid følgd naboen med den sterkaste valutaen. Pund, dollar. I dag mark.

Kvar kjem Jonas Lie/Max Mauser inn i dette bildet? Opp av sin svarte koffert hentar Eystein Eggen fram ein fotokopi frå Magne Skodvins bokverk av 1947, «Norges krig». Skodvin fortel om ein Lie som «kunne vere grusom på den kalde matter-of-fact-måten som er mere umenneskelig enn noe annet. Somme tider rørttes også skumlere krefter i ham. Da kunne han nyte andre menneskers li-

delse. Den som ein gang skal tegne hans karakter, må også ta psykiatrien til hjelp».

— I år er det altså laga to Lie-biografier. Eg har lese begge, og eg synest Jonas Lie kjem svært heldig frå det. Han verkar som ein kjekk og reinhårig gut i desse bøkene. Lie er eit barometer på ei haldningsending.

Eggen utdjuvar: — Det sameinte Tyskland er blitt eit folk på 80 millionar. Dei krev si eiga historie tilbake. Også Hitler-tida. Som ringar i van spreier behovet seg for meir nyanserte framstillingar av Tyskland, krigen og dei involverte på alle frontar.

Dette århundrets Tyskland var meir enn nazismen. Eggen spør at norsk TV innan åtte år vil lage ein romantisk reportasje om Noregsvenen framfor alle, den stortyske imperiekjæren keisar Vilhelm den andre (1859-1941). Vilhelm var det utanlandske statsover-

hovud som har gjort mest stas på veltandsfjordane. Eggen reviderer påstanden: Det tek kanskje berre åtte månader før keisaren dukkar opp på skjermen.

Om nokre år dukkar ei bok med Eystein Eggens krigs- og fredsversjon opp. Iovar han. Sist han stod på portrett-plass i Dag og Tid, var for 13 år sidan. Han forsvarte då tidlegare medlemmer av Nasjonal Samling og hevda at dei egentleg ikkje var nazistar, men bygde-

norske folk som blei førte bak lyset av tysk ættekjenlespropaganda og odelsbønderomantik. Han sa at bøndene hadde sympati for Tyskland fordi jordbruksinteressene i landet stod så sterkt. Og at rasismen som voks fram i Tyskland før krigsutbrotet, var borgarskapet siit verk. Sterk kost.

Sitat frå intervjuet, slik det blei ført i pennen av Kjetil Tandstad:

NS var i denne tida (30-åra) eit uttrykk for den typiske europeiske fascis-

ein mann som Johan B. Hjort, ein reint fascistisk ideolog som mellom anna vilte fjerne Quisling fordi han ikkje var nazistisk nok. Han tilhøyrdte dei krinsar som trenga opp kvite gardar for å slåst mot streikande arbeidadarar. Men under krigen følgde han resten av borgarskapet og kom ut på rett side. Kvar vart dei av alle desse som i tredveåra førebudde privat krig mot arbeidarene? Dei vart redda av di dei var engelskvenlege, og dermed greidd dei seg. Medan mange norske bønder og bygdefolk som etter 1940 og etter å ha kjempa mot tyskarane hadde blitt med i NS fordi dei meinte at denne organisasjonen ville ta vare på dei tradisjonane dei trudde på, vart hardt straffa etter krigen. Ein ting er å tape ein krig på grunn av romantisk gammalmannskjærleik til den tyske keisaren. Ein annan ting er å bli tillagt alle slags skumle motiv som var rikare repret på den andre sida. Denne situasjonen, der dei som stod for dei nasjonale tradisjonane brått fann seg i selskap med okkupantane, hadde ein øydeleggjande verknad på heile norskdoms- og bønderørsla. (...) Det vil seier i vår offisielle historieskriving, er at tradisjon som er knytt til handelsinteressar aldri kan bli fascistisk. Det er som å seie at berre ein held seg vest for Shetland så er ein garantert demokrat.» (DT 22. mars 1977).

— Eg vil seie nest det same i dag, seier Eystein Eggen.

— Som tidlegare tillitsvald i Noregs Mållag og Senterpartiet har eg samstundes sett kortleis etterkrigsstida har påført oss eit underleg forhold til vår eiga nasjonalkjenle. Tusen år gamle ting blei mistenkeleggjorde etter krigen. På 50-talet foreslo Arbeidarpartiets kulturprogram å opprette bygden. Det lille ordet åleine var så ille at partiet blei skulda for å ville ha «bygdofascisme!» Senterpartiet tross knapt leggje ordet «nasjonale» på tunga, men druknar seg i subsidiell og egne næringsinteresser. I 1980 var det typisk at den norske staten feira 75-års jubileet siit på ein svært stilke måte.

— Så er det kanskje ingen grobrot for norsk nasjonalisme?

— I så fall er det like greit å leggje ned heile butikken, og seie at årets krigsbokhaust er ein del av tilpassinga til den indre marknaden. Ved invasjonen i 1940 trong Tyskland 8000 mann — mot 120 000 norske soldatar. I dag treng dei vel 80. Den norske krona blei knytt til D-marka i haust. For første gong har eg høyrd at utanlandstoga på Oslo Sentralstasjon blir ropte opp også på tysk, og tyskarane nyttar no Noreg som villmarksreservat — med Derrick som den fremste turistten. Vil vi ikkje vedkjenne oss vår eigenart i denne situasjonen, får vi gjere som i Hansatida: bli overtaut.

Eller for å la Eggen 1977 snakke for Eggen 1990 om den naudsyste, nasjonale sjåvinismen i Noreg: Vi har ein innmigranterkultur her i landet som er blitt statsberande kultur, meir eller mindre. Opphavet til denne kultur er agentar for utanlandsk kapital som ville slå seg opp her i landet. Det farlege er at ein kanner i idear om at ein har ein elite som har rett til å styre over folk, og at ein får den oppfatninga at landet er ein skoleplass for egne interesser. Vi må lære å definere vår eigen nasjonale tradisjon. Det gjeld alle.